

Pare Francesc Bonafè Barceló

La Flora de Mallorca de Francesc Bonafè

Quan avui s'analitza la tasca botànica de F. Bonafè, amb facilitat, la memòria ens du a establir un cert paral·lelisme amb la funció cultural que varen fer determinats monjos a l'època medieval. La situació general de buit científic, inclosa dins un entorn de mancança econòmica i intel·lectual, feines realitzades gairebé sense utilitatge, a petites i fredes cel·les de convents i monestirs, plenes d'espiritualitat i, fins i tot de mortificació, són coincidències prou significatives per establir-hi semblances. En aquest ambient que, a primer cop d'ull pareix poc propici, neix i es desenvolupa *Flora de Mallorca*.

Aquarel·la de Francesc Bonafè Barceló

Avui, aquesta obra i el seu autor han esdevingut una fita important per al món botànic insular. Tal vegada el seu mèrit més rellevant, a més d'èsser el catàleg corològic més important de les Balears des de l'obra de Knoche, se centri en el seu paper com a divulgador, dinamitzador i conscienciador d'una part del patrimoni natural de l'illa que, una societat immersa únicament en un desenvolupament economicista, mai no s'havia plantejat.

La voluminositat i solidesa dels quatre volums, que contrasta amb la figura física del seu autor, està en consonància amb la magnitud de l'esforç que hi guarda. Només un intent per avaluar la tasca que representa la realització de l'apartat il·lustratiu, fet en un temps amb comunicacions i mitjans avui absolutament impensables, ens pot proporcionar una mesura aproximada.

Avui, que els centres i els estudis científicotècnics estan normalitzats, i fins i tot generalitzats, cal saber ubicar en el lloc just, com a referents que són, les persones i les obres que, com la florística i corològica de Bonafè, varen crear un substrat adient i estimulador perquè aquest fet fos possible.

Leonard Llorens Garcia
Professor de Botànica de la UIB

Pare Francesc Bonafè Barceló

Reflexions sobre el **Pare Bonafè**, botànic, i la seva obra

*Hi ha una veritat elemental
que afecta tots els projectes d'iniciativa
i que, si s'ignora, fa fracassar
infininat d'idees i de plans esplèndids:*

*I és que en el moment en què
et compromets definitivament,
entra en joc la providència...*

*Qualsevol cosa que vulguis,
o que somniïs que pots fer,
comença-la...*

*La determinació té geni, poder, màgia.
Comença ara.....*

J.W.Goethe

No sé si el pare Bonafè coneixia aquesta reflexió de Goethe, però, no hi ha cap dubte que la reflexió descriu perfectament l'esperit que el va acompanyar durant l'etapa botànica de la seva vida. Es va comprometre, primer amb ell mateix, i després amb l'editor Francesc de B. Moll, a omplir un buit en el coneixement de les nostres plantes, i la seva determinació va fer possible la publicació de *Flora de Mallorca* l'any 1979. Els amants de la botànica no tenien gaires publicacions a l'abast, les darreres eren *Flora Baleàrica* de H. Knoche, (Montpeller, 1923) en francès, i *Flora de las Islas Baleares* (Palma, 1881) de F. Barceló i Combis, esgotades ja feia molt de temps i de cara adquisició en antiquaris.

Dia 30 de novembre d'enguany, ha fet cent anys que va néixer el pare Francesc Bonafè Barceló (1908-1995), a sa Rota de Biniamar. El vaig conèixer l'any 1959, quan jo tenia tretze anys, i anava a l'escola del Convent dels Sagrats Cors de Sóller. Ens impartia Llengua Espanyola i Literatura, i molt sovint sortíem al camp a fer classes que esdevenien d'humanitats i,

Aquarel·la de Francesc Bonafè Barceló

fins i tot, de mística poètica. Tot això, envoltats de plantes que ens donava a conèixer i que, de tant en tant, recollia delicadament per al seu herbari.

El sovint deia: «Sóc un home de vocació literària. Sóc un poeta de la natura, vaig néixer baix una olivera».

*Allí al peu de la muntanya
tremolant com arbrissó,
dins l'amor d'una cabanya,
amb mon fabloli de canya
jo neixia pastor.*

Pare Francesc Bonafè Barceló, 1935

Tots els qui coneguèrem el pare Bonafè sabem que, abans que tot, era un poeta místic. Un místic, profund admirador de Ramon Llull, que es va deixar enamorar per les plantes, igual que Llull, pel fet d'ésser «una de les obres més delicades del Creador». I això que va començar a descobrir-les ja de ben gran, ell sempre deia que va recol·lectar per primera vegada, un

Bellis sylvestris, el darrer dia de l'any 1959, quan ja tenia 51 anys. Vaig tenir la sort que iniciés el seu herbari per aquestes dates, ja que, de tant en tant, em deixava ajudar-li a assecat plantes i a muntar els plec d'herbari.

El pare Bonafè va ser un botànic autodidacte, com jo mateix; i malgrat la seva tímidesa es va relacionar amb tots els botànics del seu temps, que no eren gaires: Llorens Garcías Font, apotecari d'Artà, Pere Palau, Antoni Gamundí, i de manera especial amb Antoni Llorens i Jeroni Orell. Jeroni era el seu company predilecte per a les sortides al camp, i deia d'ell que, quan el va conèixer, ja havia trescat pam a pam tota la Vall de Sólter, havent trobat moltes novetats botàniques. Va pressionar a Llorens Garcías el durant un temps per fer una flora completa i moderna, però no va aconseguir el seu suport. Els altres amics botànics, tampoc posaren gaire il·lusió en l'aventura que, intuïen, seria llarga i dificultosa. Però ell va prendre la determinació, i aquesta el va investir de geni, de poder i de màgia, per començar-la.

Pare Francesc Bonafè Barceló

Aquarel·la de Francesc Bonafè Barceló

Les primeres publicacions de *Flora de Mallorca* varen ser en col·laboració amb el seu amic de Sòller, Joan Tries —especialista en preparacions microscòpiques i fotografia macro, sobretot de gramínies—, i sortiren com un tiratge complementari a la revista *Lluc*, el novembre de 1963. El premi Ciutat de Palma d'Investigació en Ciències que va rebre l'any 1970, va ser l'estímul definitiu per treballar intensament en l'obra i publicar-la. Record diverses persones que l'animaren i l'ajudaren, però especialment Francesc de B. Moll com a editor, i Jesús Jurado com a col·laborador en cites botàniques i en l'aportació de fotografies. La Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears, actualment Caixa de Balears "Sa Nostra", en va finançar la publicació, i els quatre toms aparegueren, primer en forma de fascicles, i després enquadernats, entre 1977 i 1979.

Va anar construint la *Flora* tira a tira, amb perseverança i disciplina de monjo de clausura. Utilitzà diversos herbaris i consultà tota la bibliografia existent, però especialment va fer servir, com a base fonamental de l'obra, el seu herbari, que va anar fent al llarg de més de vint anys. L'any 1993, vaig tenir la bona idea de demanar-li que donés l'herbari al Jardí Botànic de Sòller, i ell va tenir el seny de fer-ho, amb generositat i alegria, com era habitual en ell. Avui el tenim ben conservat, revisat, informatitzat, i a l'abast de tota la comunitat científica i, fins i tot, es pot consultar per internet a les bases de dades del GBIF (*Global Biodiversity Information Facility*).

A una entrevista que li va fer un periodista referent a la seva obra, digué: «Hem assolit un primer esglaó en el coneixement de la nostra flora, però encara en

queden molts d'altres per pujar, i tant de bo serveixi el meu humil treball, per despertar vocacions de nous lectors que sàpiguen llegir en el gran llibre de la Creació». Llegir en el gran llibre de la Creació, això és el més important que va fer el pare Bonafè. El seu misticisme era present en qualsevol conversa, veu pausada, quasi dèbil, i mirada fixa i penetrant, cabells curts, faç esblanqueïda, sotana negra fins als peus i caminar pausat.

Vaig tenir la sort de poder conversar amb ell pocs dies abans de morir. Postrat a l'humil llit de la seva cel·la, mans plegades subjectant el rosari, quan em va veure, amb la seva veu pausada, em digué: «Què has vingut a acomiadar-te de mi? No, no pateixis, -digué-, ja estic molt prop d'ELL, fa dies que m'espera.» Després d'un moment d'etern silenci, vaig fer-li saber que el Jardí Botànic existeix gràcies a ell. Gràcies a aquesta estimació per les plantes que ens va inocular a més de dos. «Això és una bona notícia abans de partir, estic satisfet que m'ho hagi dit». Varen ser les seves darreres paraules abans de jo partir. Morí pocs dies després, el dia del Corpus, dia 5 de juny de 1994.

I és que a mi, amb la creació del Jardí Botànic em passà quelcom similar com a ell amb la *Flora*: escepticisme general, oposició dels poders acadèmics establerts, rialles contingudes, manca de mitjans i alguna traveta sense saber d'on venia. Però la màxima de Goethe tornà a aparèixer, i la il·lusió, la constància i la perseverança varen fer la resta. És per tot això, que aquests dies, el pare Bonafè està molt present en mi.

Josep Lluís Gradaille Tortella
Director del Jardí Botànic de Sóller

Possible primera recollida de plantes de
Pare Bonafè (Jardí Botànic de Sóller)

Sacerdot i professor

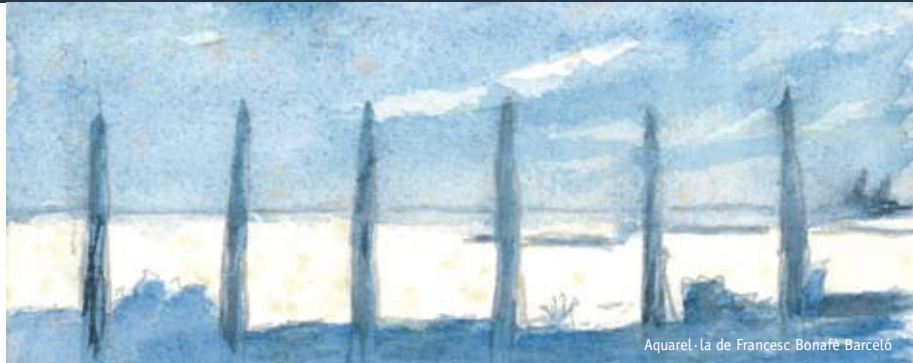
«Vaig néixer a la tardor de l'any 1908, quan cauen les fulles dels arbres i les orenetes emigren a terres llunyanes. La infància la vaig passar en el camp encaçant llagosts i papallones i cercant nius d'aucells. Les altres èpoques de la meua vida han transcorregut entre una ermita, un monestir, un santuari i un convent.» (Francesc Bonafè, *Vol de les orenetes*, 1925)

Francesc Bonafè Barceló, fill de Joan Bonafè Frau i de Jerònia Barceló Moranta, va néixer el 30 de novembre de 1908 a Biniamar.

Després d'uns anys al Seminari Diocesà, va entrar a la Congregació dels Missioners del Sagrat Cor i el 1934 va ser ordenat prevere. Segons la gent que el conegué, fou un home contemplatiu, com el *Blanquerna* de Ramon Llull, que passà la seva vida com a religiós, entre l'ermita de Sant Honorat (Puig de Randa), el monestir de la Real, on cursà la seva formació teològica, el convent de Sóller i el Santuari de Lluc, on féu de professor d'Ensenyança Religiosa, de Literatura, de Llatí i de Ciències Naturals.

Aquarel·la de Francesc Bonafè Barceló

Aquarel·la de Francesc Bonafè Barceló

Folklorista, escriptor i pintor

«Pel mes de maig de l'any 1925 me sortiren els primers versos dins el claustre del monestir, amb les nits plenes de lluna i del cant d'un rossinyol i l'ànima amarada d'ídil·lis i cants místics de Verdaguer.»
(Francesc Bonafè, *Vol de les orenetes*, 1925)

Francesc Bonafè començà a escriure poesia, influenciat per l'obra de Jacint Verdaguer, al monestir de la Real. D'aquesta etapa també comença la seva tasca de recopilació de la literatura popular illenca, a través de diverses fonts orals i escrites.

Molts dels articles i poemes que escriví foren publicats a diversos mitjans de premsa com la revista *Lluc* o el *Semanario Sóller*, entre d'altres.

Entre les diverses obres escrites, destaca *Vol d'orenetes* (1925), un compendi dels poemes i articles que va publicar al llarg dels anys de forma aïllada. Estructurat en quatre seccions —versos mallorquins; versos castellans; articles; folklore— i amb paraules de l'autor:

«[...] ha predominat el criteri de donar-les segons l'ordre cronològic en què foren escrites i en la mateixa llengua».[...]. No he tingut cor de retocar-les. Així resplendeix molt millor la trajectòria de l'escriptor amb totes les circumstàncies condicionants de lloc i època. (Francesc Bonafè, *Vol de les orenetes*, 1925).

D'altra banda, i com podem veure a través de les pàgines d'aquest llibre, també desenvolupà una altra faceta artística com a pintor d'aquarel·les, moltes de les quals, sembla que foren inspirades en els paratges de s'Estepar (Son Servera).

Amant de la naturalesa i botànic

Il·lustració de Francesc Bonafè Barceló

«Per a conèixer-les bé, aquestes perles vegetals, he hagut de trescar, no una, sinó moltes vegades, per les encimades crestes de la Serra, amb les seves valls i torrenteres, amb els seus roquissars i fondalades. [...]. Així, alegrement he anat formant el meu herbari que, si encara no és del tot complet, no deixa d'èsser un dels més acabats de Mallorca.» (Francesc de Bonafè, *Flora de Mallorca*, 1977 - 1984)

L'afició de Bonafè per la naturalesa, li ve, com hem pogut veure a través de les seves paraules, des de ben petit. Com a botànic, va començar la seva tasca de recerca durant la dècada dels anys seixanta, amb un material rudimentari que va anar perfeccionant a través de la bibliografia.

El seu coneixement va quedar recollit a l'obra *Flora de Mallorca*, publicada en fascicles des de 1977 fins a 1984 per l'Editorial Moll. És una obra molt extensa, compilada en quatre volums, i on es descriuen les característiques científiques, la seva localització i les propietats medicinals de més de 1.500 plantes que viuen a Mallorca, moltes de les quals podem veure il·lustrades amb una imatge en blanc i negre o en color.

La seva contribució al món de la botànica, per tant, malgrat la manca de formació acadèmica en la matèria, ha estat, i continua essent, de gran vàlua i ben reconeguda pel món científic. De fet, l'any 1970 va ésser reconeguda la seva tasca amb l'atorgament del Premi Ciutat de Palma en Ciències i, posteriorment, amb el Premi Alzina (1989). Per tal d'entendre la rellevància de l'obra, Miquel Morey ho explica així:

«*Flora de Mallorca*, un llibre dels que ja no se'n fan, on l'esperit de Francesc Bonafè sobrevola totes les pàgines... Es tracta d'una flora viva, on Mallorca hi és present a cada pàgina i on es combinen harmoniosament la ciència, la poesia i la pregària.» (Miquel Morey Andreu. «Al Pare Francesc Bonafè, M. SS. CC., *In memoriam*.»)

